

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2022, 3(1), s. 55-72.

**Anadolu'daki Kilim Motiflerinin Gümüş-Telkari
Alanına Uygulanması: Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Örneği**

Doktora Öğrencisi Fırat ALLAK

Anadolu'daki Kilim Motiflerinin Gümüş-Telkari Alanına Uygulanması: Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Örneği*

Fırat ALLAK¹

Özet

Dünyanın farklı bölge ve kültürlerinde pek çok insan kimi zaman gereksinimden, kimi vakit de dekoratif amaçlı olarak hayatlarında her türlü dokuma ürünlerini kullanmışlardır. Bu dokuma ürünlerinden biri de kilimlerdir. Kilimlerde kullanılan motiflerin bazen kötü güçlerden korunmak için, bazen dile getirilemeyen hisleri sembolleştirmek için, bazen de iyi şans getirmesi için dokundukları anlaşılmaktadır. Anadolu'daki kilimler genellikle kadınlar tarafından dokunmaktaydı. Kadının hislerini sözlü olarak anlatamadığı yerde motiflerin dilini kullandığı bilinmektedir. Günümüzde bu motifler, taşıdıkları anlamlar ile kültürel miras bilincinin yanında sanatsal olarak pek çok alanda uygulanmalarıyla yeni sanat eserlerinin ortaya çıkmasında esin kaynağı olmuştur. Bu alanlardan biri de gümüş-telkâri sanatıdır. Bu bağlamda çalışma konusunu Mardin Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde* yer alan takı imalatı atölyesindeki kilim motiflerinden üretilen takılar oluşturmaktadır. Çalışmada kilim motiflerinin taşıdığı anlamlardan bahsedilip gümüş telkâri alanına yansıtılan örnekleri görselleriyle aktarılmaya çalışılacaktır. Bu çalışmadaki* amaç, yüzyıllarca asıllarını koruyarak günümüze gelen kilim motiflerinin yer döşemesi dışında insan bedeni üzerinde takı işlevinde üretilip yaygınlaşmasını sağlayarak gelecek kuşaklara aktarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kilim, Telkari, Mardin, Olgunlaşma Enstitüsü, Gümüş, Motif.

The Application Of Kilim Motifs In Anatolia To The Silver-Filigree Area: The Case Of Mardin Maturation Institute

Abstract

Many people in different regions and cultures of the world have used all kinds of weaving products in their lives, sometimes from necessity and sometimes for decorative purposes. One of these woven products is rugs. It is understood that the motifs used in the rugs are sometimes woven to protect from evil forces, sometimes to symbolize feelings that cannot be expressed, and sometimes to bring good luck. Rugs in Anatolia have been usually woven by women. It is known that the woman uses the language of motifs where she cannot verbally express her feelings. Today, these motifs have been a source of inspiration for the awareness of cultural heritage with the meanings they carry, as well as the application of them artistically in many fields and the emergence of new works of art. One of these fields is the art of silver filigree. In this context, the subject of the study constitutes jewelry produced from rug motifs in the Jewelry Manufacturing Workshop within the Mardin Maturation Institute. In the study, the meanings of rug motifs will be mentioned and it will be tried to convey the

*Bu konu, 7. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde (10-12 Aralık 2021) bildiri olarak sunulmuştur.

** Bu konunun çalışılmasında gerekli kolaylıkları sağlayan Mardin Olgunlaşma Enstitüsü müdürü Metin DEĞER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

¹ Doktorant, Van YYÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, firadallak@gmail.com, ORCID ID: 000- 0002- 1502-2355.

examples reflected in the silver filigree area with their visuals. The aim of this study is to transfer the rug motifs, which have survived to the present day by preserving their originals for centuries, to the next generations by producing and spreading them as jewelry on the human body, apart from the floor covering.

Keywords: Rug, Filigree, Mardin, Maturation Institute, Silver, Motif.

1. Giriş

Kilim, atkı ipliklerinin çözgü iplikleri içinden bir alttan, bir üstten geçirilmesi ve sıkıştırılması ile çözgü ipliklerinin gizlendiği atkı yüzü dokuma çeşididir (Durul, 1977: 16). Başka bir tanıma göre kilim; tezgâhta atkı ipliklerinin, çözgü iplikleri arasından geçirilmesiyle, el ile dokunan halıdan daha ince ve tüysüz olan renkli ve nakışlı bir dokumadır (Kırzioğlu, 1983: 991). Kilim dokumalarında malzeme olarak genellikle yün, az da olsa kıl ve pamuk iplikler kullanılır. Dokunduğunda özel bir tezgah gerekmez. Halı dokumacılığında kullanılan yatay ve dikey çözgü tezgahlarda kilim, sumak, cicim, zili gibi farklı yapıda geleneksel dokuma türleri de dokunabilmektedir (Uğurlu, 1997: 1009).

Anadolu'da kilim herkes tarafından bilindiği gibi, bölgelere ve yörelere göre değişen ayrı adlarla tanınmaktadır. Bu ürünler, kadın ve genç kızlar tarafından dokunmaktadır. Özellikle genç kızlar tarafından çeyizlik eşya olarak dokunur. Kilim motifleri, kompozisyonları ve kullanılan renkler, fazla bir değişikliğe uğramadan nesilden nesile aktarılmıştır.

Kilim motifleri ve desenleri, asırlardır kadınlar tarafından aşk, ölüm, korku, ümit ile ilgili hislerini, beklentilerini tasvir etmek için bir araç olarak kullanılmıştır; çünkü evin erkeği ava ya da savaşa giderken onlar dokuma ile uğraşıyordu. Bu yüzden kilimler, üzerlerinde taşıdıkları motifler ve bu motiflerin anlamlarıyla dönemin sanatsal ve kültürel yaşantısını yansıtan ürünlerdir (Oyman, 2019: 4).

Bu çalışmada Anadolu kilimlerinde sıkça karşılaşılan kilim motifleri, anlamlarıyla birlikte ele alınarak bunların Mardin Olgunlaşma Enstitüsü takı imalatı atölyesinde gümüş-telkari alanına uygulanması ele alınmıştır.

2. Mardin Olgunlaşma Enstitüsü

Olgunlaşma Enstitüleri, ülkemizde kadın meslekî eğitimlerinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Türkiye'de ilk olarak 1945 senesinde kurulan 2 yıllık eğitim veren kurumlardır. Olgunlaşma Enstitüleri, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında faaliyet gösteren Kız Sanayi Mektepleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında aktif olarak varlığını sürdüren Kız Enstitüleri ile aynı çizgide yer alan eğitim kurumları olarak görülmektedir (Gürçayır: 2013: 113).

Olgunlaşma Enstitülerinde gelenek aktarımı yapıldığına ilişkin misyon ve vizyonların ötesinde kurumu el sanatları ile uğraşan diğer kurumlardan ayırmada en önemli belirleyicilerden biridir. Kendileri gibi el sanatları eğitimi veren Meslek Liselerinden ve özellikle Halk Eğitimlerden ayıran en temel fark, Olgunlaşma Enstitülerinde ortaya konan ürünlerin farkıdır. Bu fark sadece ürünlerin ve personelin niteliğinde ya da öğrencilerin kurumdan beklentisinde aranmamalıdır. Bu kurumları diğer kurumlardan farklı kılan şey aslında gelenektir (Gürçayır Teke, 2017: 59).

Günümüzde 23 ilde 24 tane Olgunlaşma Enstitüsü bulunmaktadır. İstanbul'da iki tane enstitü bulunmaktadır. Olgunlaşma Enstitülerinden ilki, 1945 yılında kurulan İstanbul Refai

Övüç Olgunlaşma Enstitüsü olup en son kurulan ise Van Olgunlaşma Enstitüsü'dür. Aşağıda Olgunlaşma Enstitülerinin kuruluş yılları kronolojik olarak sıralanmıştır.

Enstitü Adı	Kurulduğu Yıl
İstanbul Refia Övüç Olgunlaşma Enstitüsü	1945
Ankara Olgunlaşma Enstitüsü	1958
Eskişehir Olgunlaşma Enstitüsü	1959
Samsun Olgunlaşma Enstitüsü	1960
İzmir Olgunlaşma Enstitüsü	1961
Adana Olgunlaşma Enstitüsü	1972
Antalya Olgunlaşma Enstitüsü	1987
Kayseri Kocasinan Olgunlaşma Enstitüsü	1988
Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü	1988
Diyarbakır Yenişehir Olgunlaşma Enstitüsü	1989
İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü	1989
Bursa Olgunlaşma Enstitüsü	1996
Konya Olgunlaşma Enstitüsü	2010
Mardin Olgunlaşma Enstitüsü	2011
Mersin Olgunlaşma Enstitüsü	2010
Kırklareli Olgunlaşma Enstitüsü	2016
Kütahya Olgunlaşma Enstitüsü	2016
Tokat Olgunlaşma Enstitüsü	2017
Gaziantep Olgunlaşma Enstitüsü	2017
Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü	2017
Muğla Olgunlaşma Enstitüsü	2018
Sivas Olgunlaşma Enstitüsü	2018
Erzurum Olgunlaşma Enstitüsü	2019
Van Olgunlaşma Enstitüsü	2019

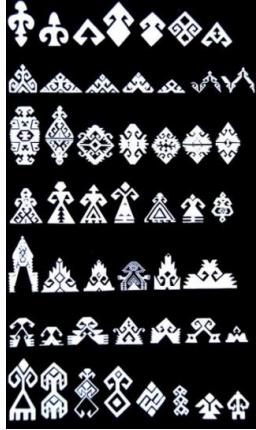
Tablo 1: Olgunlaşma Enstitülerinin bulunduğu iller ve kuruldukları yıllar

Yukarıda listelenen enstitüler içerisinde yer alan Mardin Olgunlaşma Enstitüsü, 2011 yılında kurulmuştur. Enstitü olarak faaliyet gösteren bina, kentin önemli mimari eserlerinden olup 13. yüzyıl sonlarına ait Muzafferiye Medresesi ve Mescidi'nin arazisi üzerine, 1898 tarihinde Rüşdiye Mektebi olarak yaptırılmıştır. Bina sonradan Kız Öğretmen Mektebi, Ticaret Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve 2011 yılından beri Olgunlaşma Enstitüsü olarak hizmet vermektedir. Yapı, kuruluşundan itibaren kesintisiz bir şekilde eğitim amaçlı kullanılmıştır. (Baydaş: 2007:154).

Mardin Olgunlaşma Enstitüsü, el sanatları, taş oymacılığı, nakış, giyim-üretim teknolojileri gibi alanlardaki atölyelerle faaliyetlerine başlamış, 2018-2019 yılı itibariyle 2 yıllık olgunlaşma öğretim programları açılmıştır. 2021-2022 yılı itibariyle tema/proje kapsamında aktif çalışan beş alan bulunmaktadır. Bunlar; Kuyumculuk Teknolojisi – Takı İmalatı (Gümüş – Telkari), El Sanatları Teknolojisi- El Dokuma (Siirt – Şırnak Dokuma), Yapı-İç Mekan Dekorasyon (Taş Oyma), El Sanatları Teknolojisi- El ve Makine Nakışı, Yiyecek-İçecek Hizmetleri şeklindedir. Bu alanlar içerisinde Mardin ilinde ön planda olan sanatların başında gümüş-telkari sanatı gelmektedir.

3. Kilim Motiflerinin Gümüş-Telkâri Sanatına Uygulandığı Örnekler

3.1. Elibelinde Motifi: Elibelinde motifi, dişiliğin ve analığın simgesidir. Yalnızca analık ve doğurganlığı değil, aynı zamanda uğur, bereket, kısmet, sevinç ve neşeyi de sembolize etmektedir. Bilindiği üzere, insanlığın varoluşundan şimdiye dek “ana” kavramı, hayatın ilk nüvelerinin oluştuğu ve geliştiği kaynağı ifade etmektedir (Erbek, 2002: 12). Elibelinde motifi, bölgelere ve dokuyan kişilere göre de çok çeşitli şekillerde kullanılmıştır.

Çizim 1: Elibelinde kilim motifleri çizimi
(Erbek, 1990:3)

Fotoğraf 1: Elibelinde kilim motifleri

Örnek 1: Ürün Adı: Elibelinde Motifli Takı Seti / Ürün No: KY07520 / Fotoğraf No:2 / Çizim No: 2 / Ağırlık: Kolye Ucu, 7.7 gr, Küpeler, 9.4 gr, Broş 9.8 gr / Tekniği: Telkari, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Takı seti; kolye ucu, broş ve küpelerden oluşmaktadır. Elibelinde şeklinde yapılan sette; kıl testere kesimi, telkâri ve mıhlama teknikleri kullanılmıştır. Motifin ortasına telkâri yapılmış olup mıhlama ile beyaz bir taş yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 2: Elibelinde motifli takı seti (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 2: Ürün Adı: Elibelinde Motifli Bileklik / Ürün No: KY11721 / Fotoğraf No:3 / Ağırlık: 9.2 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Elibelinde şeklinde yapılan bileklikte, kıl testere kesimi, telkâri ve mıhlama teknikleri kullanılmıştır. Motifin ortasına telkâri yapılmış olup mıhlama ile beyaz bir taş yerleştirilmiştir. Motifin el tarafının altına birer halka yapılarak zincirler buradan geçirilerek iki tarafa doğru uzanıp belli bir aralıktan sonra birleşmektedir.

Fotoğraf 3: Elibelinde motifli bileklik (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 3: Ürün Adı: Elibelinde Motifli Yüzük / Ürün No: KY29221 / Fotoğraf No:4 / Ağırlık: 6.3 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Yüzüğün geniş yüzeyine ve daralan kısmına elibelinde motifi işlenmiştir. Geniş yerde yapılan motifin ortasına telkâri tekniği uygulanmıştır. Ürünün her iki kenar tarafına tel örgü yapılmıştır.

Fotoğraf 4: Elibelinde motifli yüzük (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 4: Ürün Adı: Elibelinde Motifli Broş / Ürün No: KY12321 / Fotoğraf No:5 / Ağırlık: 9.2 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Elibelinde formunda yapılan broşta; telkâri, kıl testere ve mıhlama teknikleri kullanılmıştır. Ürünün ortasına telkâri, hemen üst tarafına da belli aralıklarla aynı hizaya denk gelecek şekilde mıhlama tekniği ile zirkon taş yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 5: Elibelinde motifli broş (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

3.2. Koçboynuzu Motifi: Kahramanlık, kuvvet ve mertliği temsil eden koçboynuzu motifin aynı zamanda doğurganlık sembolü olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu'nun her yerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Boynuzlu motif; Boynuzlu gözlü, Koçbaşı gibi isimlerle anılır. Koçboynuzu, Gordion'da Friglere ait bir mezarda M.Ö. 800 yıllarına ait bronz bir koçbaşı heykelinde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da kilimlerde sıkça karşılaşılan motiflerden biri de koçboynuzudur (Paksoy: 2013: 37).

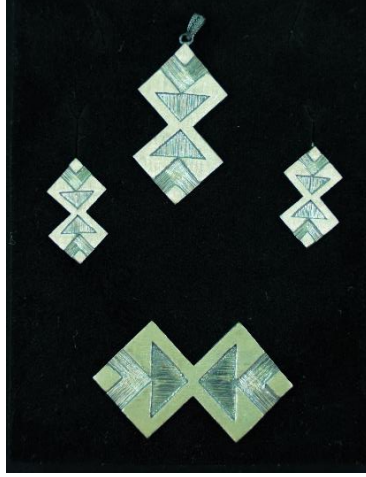
Çizim 2: Koçboynuzu kilim motifleri çizimi (Erbek: 2002: 55)

Fotoğraf 6: Koçboynuzu kilim motif çeşitleri (Erbek, 1990:54-57)

Örnek 5: Ürün Adı: Koçboynuzu motifli takı seti 1 / Ürün No: KY08220 / Fotoğraf No:7 / Ağırlık: Kolye Ucu; 4.3 gr, Küpeler; 3.8 gr, Broş; 6.9 gr / Tekniği: Kıl testere kesimi / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Takı seti; kolye ucu, broş ve küpelerden oluşmaktadır. Koçboynuzu şeklinde yapılan sette, kıl testere kesimi tekniği kullanılmıştır. Motifin ortası plaka üzerine freze makinesi ile çizikler atılarak hareketlendirilmiştir. Kolye ucuna zincir takılması için bir halka yapılmıştır.

Fotoğraf 7: Koçboynuzu motifli takı seti 1 (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 6: Ürün Adı: Koçboynuzu motifli takı seti 2 / Ürün No: KY7820 / Fotoğraf No:8 / Ağırlık: Kolye ucu; 2.3 gr, Küpeler; 5.1 gr, Broş; 4.8 gr / Tekniği: Kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Takı seti; kolye ucu, broş ve küpelerden oluşmaktadır. Koçboynuzu şeklinde yapılan sette, kıl testere kesimi ve mıhlama teknikleri kullanılmıştır. Küpelerin alt tarafına ikişer, üst tarafına ise bir adet firuze taş, mıhlama tekniği ile yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 8: Koçboynuzu motifli takı seti 2 (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 7: Ürün Adı: Koçboynuzu motifli broş / Ürün No: KY12421 / Fotoğraf No:9 / Ağırlık: 10.8 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Koçboynuzu formunda yapılan broşta; telkâri, kıl testere ve mihlama teknikleri kullanılmıştır. Ürünün ortasına mihlama tekniği ile beyaz bir taş yerleştirilmiş, etrafına da telkâri uygulanmıştır.

Fotoğraf 9: Koçboynuzu motifli broş (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

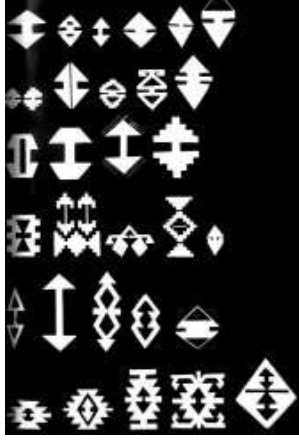
Örnek 8: Ürün Adı: Koçboynuzu motifli kolye ucu / Ürün No: KY30121 / Fotoğraf No:10 / Ağırlık: 13.2 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mihlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Boyuna dikdörtgen bir plaka üzerine koçboynuzu motifi uygulanmıştır. Motifin ortasında yer alan dikdörtgenin içerisine telkâri ve güherse tekniklerine yer verilmiştir. Ürünün boyuna takılması için uç tarafında bir halka açılarak buradan kanca yardımı ile zincir geçirilmiştir.

Fotoğraf 10: Koçboynuzu motifli kolye ucu (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

3.3. Bukağı Motifi: Bukağı, Türkçe'de atların öndeki iki ayağına takılan ve bu hayvanların otlaktan uzaklaşmasını engelleyen iki halkadan ve onları birleştiren 60 cm'lik bir zincirden oluşan aygıtın adıdır. Bu aygıt, onların otlakta sürüyle birlikte kalmalarını ve birbirlerinden ayrılmamalarını sağlar. Bukağı motifi aileyi, kadın-erkek birliğini, ailenin sürekliliğini, bereketi ve sevgililerin birleşme arzusunu simgelemektedir (Erbek, 2002: 76). Anadolu dokumlarında canı ve malı korumak amacı ile stilize edilerek kullanılan ejder, akrep gibi motiflerin merkezinde bukağı motifine rastlamaktayız. Doğum ve çoğalmada kullanılan bukağı, aşk ve birleşim, küpe, saç bağı gibi motifler bu bağlamda anlamsal bütünlük içindedir.

Çizim 3: Bukağı kilim motifleri çizimleri
(Sevim-Canay, 2013: 65)

Fotoğraf 11: Bukağı kilim motif çeşitleri
(Erbek: 2002: 77-78)

Örnek 9: Ürün Adı: Bukağı motifli kolye ucu / Ürün No: KY28421 / Fotoğraf No:12 /
Ağırlık: 11.2 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan,
Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Bukağı motifinden yapılan kolye ucu; telkâri, kıl testere kesimi ve mıhlama teknikleri ile meydana getirilmiştir. Motifin her iki ucuna içe doğru büküm yapan ince bir levha yapılmış, bu levhanın üstüne halkalar yapılarak zirkon taşlar yerleştirilmiştir. Bu uygulama, hem alt tarafta hem üst tarafta yapılarak ürüne estetik bir görünüm kazandırmıştır.

Fotoğraf 12: Bukağı motifli kolye ucu (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 10: Ürün Adı: Bukağı motifli broş / Ürün No: KY30621 / Fotoğraf No:13 / Ağırlık:
4.7 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha
Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Bukağı motifi esas alınarak yapılan broş; telkâri, kıl testere kesimi ve mıhlama teknikleri ile üretilmiştir. Ürünün ortasına mıhlama tekniği ile firuze taşı yerleştirilmiş, üçgenlerin içine telkâri işlenmiştir. Motifin dış alt taraf kenarına halkalar yapılarak zincirler geçirilmiştir. Zincirler helezonik bir görünüm sergilemektedir.

Fotoğraf 13: Bukağı motifli broş (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

3.4. Akrep Motifi: İnsanlar zehirden korktuklarından, farklı maddelerden yapılmış akrep biçiminde takıları veya akrep kuyruğunu kendi üzerlerinde taşıyarak koruduklarına inanırlar. Dokuma üzerinde işlenen akrep motifleri de aynı korunma amacına yönelik bir uygulamadır. Akrep, Orta Asya ve Anadolu Türk kültüründe yer ve toprak ile birlikte ele alınarak kötülüğün sembolü, koruma, acı ve kederi sembolize eder (Erbek, 2002: 154).

Fotoğraf 14: Akrep kilim motifleri çeşitleri (Erbek,2002: 154-156)

Çizim 4: Akrep motifi çizimleri (Erbek,2002:

Örnek 11: Ürün Adı: Akrep motifli takı seti / Ürün No: KY08020 / Fotoğraf No:15 / Ağırlık: Kolye ucu; 4.5 gr, Küpeler; 5 gr, Broş; 6 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Akrep motifli yapılan takı seti; kolye ucu, broş ve küpelerden oluşmaktadır. Sette motifin ortasına mıhlama ile firuze taşı yerleştirilmiş, etrafındaki yüzeye de telkâri tekniği uygulanmıştır.

Fotoğraf 15: Akrep motifli takı seti (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 12: Ürün Adı: Akrep motifli bileklik ve broş / Ürün No: KY10821- KY12021 / Fotoğraf No:16-17 / Ağırlık: Bileklik; 10.4 gr, Broş; 7 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mihlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Akrep motifli yapılan bileklik ve broş ürünleri; telkâri, kıl testere kesimi ve mihlama teknikleriyle üretilmiştir. Motifin ortasına zirkon taşı mihlama ile yerleştirilmiştir. Buranın etrafına telkâri uygulanmıştır. Motifin her iki tarafına simetrik olarak ikişer zincir dışa doğru uzanmaktadır. Bu, belli bir aralıktan sonra zirkon taş yardımı ile birleşerek devam etmektedir.

Fotoğraf 16: Akrep motifli bileklik (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Fotoğraf 17: Akrep motifli broş (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

3.5. Kuş Motifi: İnsanlık tarihi boyunca insanoğlunun dikkatini çekerek önem kazandığın tanık olduğumuz kuşun, Anadolu insanının hayatında maddi ve manevi olarak önemli bir yeri vardır. Kuş motifi, dokumalarda farklı manalara gelir. Ölüm, güzellik, uğur, uğursuzluk, güç, kudret, benzetme ve yüceltme gibi durumlarda sembol olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Sürür, 1992: 203). Anadolu'da kuş motifi gibi çeşitli manalar taşıyan bir diğer motif yoktur. Anadolu kültüründe baykuş, karga tipi kuşların uğursuz; güvercin, kumru, bülbül gibilerinin ise uğurlu sayıldığı bir gerçektir. Kuş, ölen kişinin ruhudur. Kuş, kadın ile özdeşleşmiştir. Kuş, kutsal sayılır, gök tanrılarının yönetimi altındadır. Kuş, özlemdir, hasrettir, haber beklentisine cevaptır (Paksoy, 2013: 46).

Çizim 5: Kuş motifi çizimleri (Erbek (2002:198).

Fotoğraf 18: Kuş kilim motifleri çeşitleri (Erbek:2002: 197; Paksoy: 2013: 161).

Örnek

13:

Ürün Adı: Kuş motifli broş 1 / Ürün No: KY26621 / Fotoğraf No: 19 / Ağırlık: 7.2 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Kuş motifli yapılan broş ürünü; telkâri, kıl testere kesimi ve mıhlama tekniklerinden üretilmiştir. Motifin ortasına belli aralıklarla üç adet firuze taşı mıhlama tekniğiyle yerleştirilmiştir. Buranın etrafına telkâri tekniği uygulanmıştır.

Fotoğraf 19: Kuş motifli broş (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 14: Ürün Adı: Kuş motifli broş 2 / Ürün No: KY12221 / Fotoğraf No: 20 / Ağırlık: 11.3 gr / Tekniği: Telkâri, kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Kuş motifli yapılan broş ürünü; telkâri, kıl testere kesimi ve mıhlama tekniklerinden üretilmiştir. Motifin ortasına zirkon taşı mıhlama tekniğiyle yerleştirilmiştir. Buranın etrafı merkezden dışa doğru telkâri dolguludur.

Fotoğraf 20: Kuş motifli broş (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 15: Ürün Adı: Kuş motifli bilezik / Ürün No: KY17421 / Fotoğraf No: 21 / Ağırlık: 38 gr / Tekniği: Kıl testere kesimi, mıhlama, güherse / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanımı: Bilezik ürünün ana iskeleti dilimli bir şekilde yapılmış olup, yüzeyi oksitlenerek, buraya belli aralıklarla güherse ve mıhlama teknikleri uygulanmıştır. Bileziğin ortasına ana merkeze kuş motifi karşılıklı olarak yapılmıştır. Motifin birleştiği yerde mıhlama ile zirkon taşı yerleştirilmiş hemen altında da güherse tekniğine yer verilmiştir. Bu süslemenin alt tarafına sedef taşı yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 21: Kuş motifli sedef taşı bilezik (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

3.6. Pıtrak Motifi: Pıtrak tarlalarda bulunan, dikenleriyle insanlara ve hayvanların tüyelerine yapışan bir bitkidir. İşte Anadolu dokumlarında kullanılan pıtrak motifi, bu bitkinin stilizasyonudur. Pıtrağın üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanan Anadolu insanı onu nazarlık motifi olarak tanımlamıştır (Erbek, 2002: 108).

Çizim 6: Pıtrak motifinin çizimleri (Erbek, 2002: 110-111)

Fotoğraf 22: Pıtrak kilim motifleri çeşitleri (Erbek, 2002: 110-113)

Örnek 16: Ürün Adı: Pıtrak motifli takı seti / Ürün No: KY07920 / Fotoğraf No: 23 / Ağırlık: 16.9 gr / Tekniği: Kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: Aday Gürkan, Semiha Kocamanoğlu, İbrahim Cırık.

Tanım: Pıtrak motifli yapılan takı seti; kolye ucu, broş ve küpelerden oluşmaktadır. Sette motifin ortasına mıhlama tekniği ile yeşil bir taş yerleştirilmiş, etrafındaki yüzeye de telkâri tekniği uygulanmıştır. Küpelerin uçlarına ortasında yer alan yeşil bir taş yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 23: Pıtrak Motifli takı seti (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 17: Ürün Adı: Pıtrak motifli kolye ucu ve bileklik / Ürün No: KY43322 – KY42822 / Fotoğraf No: 24-25 / Ağırlık: Kolye ucu: 16.3 gr, Bileklik: 9.7 gr / Tekniği: Telkâri, Kıl testere kesimi, mıhlama / Ürün Ustası: İbrahim Cırık, Leyla Yıldan.

Tanım: Pıtrak motifli yapılan kolye ucu ve bileklik ürünlerine telkâri, kıl testere kesimi ve mıhlama teknikleri uygulanmıştır. Ürünlerde pıtrak motifinin uçları ovalleştirilerek geometrize edilmiştir. Kolye ucunun ortasına mavi bir taş, bilekliğin ortasına da kırmızı bir

taş yerleştirilmiştir. Ayrıca bileklik ürününün iki yanına zincirin uzandığı bölümlere de mihlamadan birer taş yerleştirilmiştir. Her iki üründe de pıtrak motifi yüzeyi telkâri ile şekillendirilmiş bir zemine oturtulmuştur.

Fotoğraf 24: Pıtrak Motifli kolye ucu (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Fotoğraf 25: Pıtrak Motifli bileklik (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Örnek 18: Ürün Adı: Pıtrak motifli bileklik / Ürün No: KY42621/ Fotoğraf No: 26 / Ağırlık: 26.2 gr / Tekniği: Telkâri, Kıl testere kesimi, mihlama / Ürün Ustası: İbrahim Cırık, Leyla Yıldan.

Tanım: Pıtrak motifli yapılan bileklik ürününe telkâri, kıl testere kesimi ve mihlama teknikleri uygulanmıştır. Pıtrak motifinin uçları ovalleştirilerek geometrize edilmiştir. Eserin ortasına mihlama ile kırmızı bir taş yerleştirilmiş, taşın etrafındaki yüzeye telkâri uygulanmıştır. Ürünün her iki tarafına simetrik olarak firuze taşlar yerleştirilmiştir. Ürünün bileğe bağlanan kısmı tek parça halinde kıl testere kesimi sonucu yapılmıştır.

Fotoğraf 26: Pıtrak Motifli bileklik (Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

4. Değerlendirme ve Sonuç

Kültür, binlerce yıl içerisinde toplumların, halkların arasında oluşan güçlü bağın ve birbirleri ile olan etkileşimlerin sonunda ortaya çıkan ve aynı zamanda o toplumun kimliğini ortaya koyan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Akpınarlı-Arslan, 2018: 275).

Anadolu coğrafyası ayrı zamanlarda farklı toplumlara ev sahipliği yapmıştır. Farklı toplumların hüküm sürdüğü bu topraklarda çıkan arkeolojik veriler bize çok çeşitli kültürlerin bu coğrafyada yaşadığını göstermektedir. Yaşanılan bu yerde ortaya çıkarılan pek çok eserle birlikte motiflerde zengin bir kültür mozağının izleri görülmektedir. Motif, figür, sembol ve şekiller geçmişin bazı noktalarında düşünüş ve davranışların ürünleridir. Geçmişin en güzel örneklerinden olan halı-kilim ve mezar taşlarındaki motifler birer sanat eseri olmaktan öte; bunlar bir hissin, bir tefekkürün, bir sosyo-kültürel yaşamın, en genel anlatım ile toplum tarihinin dile getirildiği kitap sayfaları ve tarihi birer belge niteliğindedir (Dizel-Özkaya, 2019: 262).

Dokuyucular özenle işledikleri motiflerde kendi hayatlarından bir parçayı yazı ile anlatmak yerine sembolleri kullanmışlardır. Dokuyucunun kendi hünerli elleri ile sabırlailmek ilmek dokuduğu halı ve kilim sanatında kullanılan motifler dikkat çekmektedir. Duygu, düşünce, hüznün, sevinç gibi duyguları yansıtan motiflerin her birinin farklı anlamı bulunmaktadır (Akpınarlı-Arslan, 2018: 275).

Bu çalışmada Anadolu dokumalarında sıkça karşılaşılan elibelinde, koçboynuzu, bukağı, akrep, kuş ve pıtrak olmak üzere toplam altı motifin Mardin Olgunlaşma Enstitüsü takı imalatı atölyesi gümüş-telkâri alanına uygulanması olarak ele alınmıştır. Çalışmada, beş adet adet takı seti ve on beş tane tekli kilim motifli ürün (kolye ucu, broş, yüzük, bilezik, bileklik) tanıtılmaya çalışılmıştır. Takı setleri; elibelinde (1 adet), koçboynuzu (2 adet), akrep (1adet) ve pıtrak (1 adet) şeklindedir. İncelenen ürünlerde tekli olarak elibelinde (3 adet), koçboynuzu (2 adet), bukağı (2 adet), akrep (2), kuş (3 adet), pıtrak (3 adet) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada gümüş işleme sanatında kullanılan tekniklerin çoğu yerde uygulandığı anlaşılmıştır. Bunların başında Mardin ile özdeşleşen telkâri işçiliği gelmektedir. Telkâri dışında kullanılan diğer teknikler; kıl testere kesimi, mıhlama, güherse teknikleridir. Telkâri tekniği, on üç örnekte (örnek: 2, 3, 4,7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18); kıl testere kesim tekniği, tüm örneklerde; mıhlama tekniği, on bir örnekte (örnek 1, 2, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18); güherse tekniği iki örnekte (örnek 8, 15) kullanılmıştır.

Anadolu kültüründe önemli bir yere sahip olan ve kültürel mirasın önemli bir parçası haline gelen kilim motifleri, içerdikleri sembolik anlamları ile birlikte asırlardır aslını kaybetmeden günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Yapılan bu çalışma ile Anadolu'da üretilen kilim motiflerinin ilk defa Mardin Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde faaliyet gösteren takı imalatı atölyesi gümüş-telkâri alanında uygulandığı anlaşılmıştır. Tarafımızca yapılan bu çalışmanın başka alanlara uygulandığında (seramik, cam, ahşap vs.) örnek teşkil etmesi ve bu motiflerin günümüze ulaştığı gibi gelecek nesillere aktarılması temennisıyla...

Kaynakça

- Akpınarlı- Arısan (2018). Kuş Motifinin Özellikleri ve Kuş Motifli Döşeme Altı Hahıları. **Uluslararası Folklor Akademi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 273-286.
- Baydaş, Ö. G. (2007). **Diyarbakır ve Mardin'deki Tarihi Kamu Yapıları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Dizel, T. ve Özkaya, K., (2019). "Geleneksel Türk Motiflerinin Bazı Örneklerinin Marketri (Kakmacılık) Tekniğiyle Mobilya ve Ahşap Yüzeylerde Uygulanması. **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 37, s. 261-279.
- Durul, Y. (1977). **Yörük Kilimleri Niğde Yöresi**. İstanbul: Akbank Kültür Yayınları.
- Erbek, M. (2020), **Çatalhöyükten Günümüze Anadolu Motifleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gülçayır, S. (2013). **Resmî Eğitim Süreçlerinde Gelenek Aktarımı ve Kadın Ankara ve Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü Örneği**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE.
- Gürçayır, S. (2017). **Teke Seçkinleştirilen El Sanatları ve Geleneğin Sınırları: Olgunlaşma Enstitüleri Örneği**. Milli Folklor Dergisi, yıl 29, sayı1 16, s.58-72.
- Uğurlu, A. (1997). **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, "Kilim" Mad. c.2, İstanbul.
- Kırzioğlu, N.Görgünay; (1983). "*Bardız Kilimleri*" **II. Milletlerarası Türk Folkloru Bildirileri-V**, 1983.
- Sürür, A. (1992). "Türk Tekstil Sanatlarında Kuş Motifi", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri-V. Cilt**, Ankara: Maddi kültür, s. 203.